

ASIGURAREA SECURITĂȚII ALIMENTARE A STATULUI: CINE ȘI PENTRU CE ESTE RESPONSABIL?

**Tudor BAJURA, Habilitated Doctor, Professor,
National Institute for Economic Research,
Academy of Economic Studies of Moldova**
bajuraiefs@rambler.ru

**Svetlana GANDACOVA, Scientific Researcher,
National Institute for Economic Research,
Academy of Economic Studies of Moldova**

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.II.2023.17.4>

Abstract. *Along with other forms of security (for example – military, epidemiological, cyber security, etc.) the food security of the country's population constitutes an area of major importance regarding the successful activity of state governing bodies. Obviously, this level of importance becomes much higher under the conditions of the simultaneous appearance and operation of several risk phenomena, some of which are reflected in the given article. According to the analysis carried out, in the considerable number of publications on the subject addressed, there are practically no attempts to classify and systematize the responsibilities of the governors regarding combating (at least – contracting) risk phenomena, especially (as already mentioned), in cases of their simultaneous appearance and operation. As a consequence, a large part of problems remains not only intact, but also undetected, turning the negative consequences of their action into difficult or even impossible to solve. **The aim of the paper.** The scientifically argued identification and classification of the of different hierarchical levels of governmental powers, aimed at ensuring the indisputable food security of the country under the simultaneous influence of different risk groups, constitutes the main purpose of this research. **The methods applied.** The methodological basis of the research is the general theory of management, including general and strategic management, the evaluation of business and investment projects, economic grouping, the formation of dynamic chains, comparison, etc. The statistical data of the NBS of the Republic of Moldova, the results of the scientific research of the scientists, the monographic analysis, the informative materials, reflected on the specialized pages (special software) and others, were used as the informational support. The relevant results Three hierarchical levels of responsibility of the governing bodies (and civil society) of responsibility for ensuring the food security of the country were identified, consecutively, appropriate tools and economic mechanisms were established to measure, later – evaluate, the practical results of their activity.*

Keywords: *food security; risks; risk phenomena; combating risks; consumption basket; food products; nutritional value; energy value etc.*

JEL: L66, Q02, Q14, Q18, R52

UDC: 338.439.02

Introducere. Două argumente principale au fost preluate în calitate de confirmare a relevanței acestui subiect. Prima este că, iarna anilor 2022-2023 se încheie, iar pe câmpurile Moldovei așa și nu au apărut ninsori. Excepție fac unele regiuni sudice ale țării, dar și acolo stratul de zăpadă s-a evaporat deja, iar rezervele de umiditate în stratul de sol (adâncime de un metru), cum au fost așa și au rămas nesemnificative. Și de unde pot proveni, dacă, potrivit Gismeteo.md, ultimul an (2022) în Republica Moldova „...a fost caracterizat de un regim de temperaturi ridicate și cu un deficit semnificativ de precipitații în perioada primăvară-vară” [1]. În plus, în toamna anului trecut, conform estimărilor specializate a fost cea mai uscată din ultimii 20 de ani pe întreg teritoriul adiacent al Mării Negre [2].

Al doilea argument îl constituie situația geopolitică generală extrem de instabilă de pe globul pământesc, în special pe continentul european. După cum se știe, încercarea de a forma un sistem unificat (global) de activitate economică, datorită evenimentelor binecunoscute din ultimii ani s-a dovedit practic distrusă. Lumea ”unipolară” este din ce în ce mai clar înlocuită de o lume ”multipolară”, condusă și controlată de un număr tot din ce în ce mai mare de „hegemoni” proaspăt creați, care caută să-și acapareze și să-și maximizeze zonele de influență. Pentru cele mai mici și sărace țări de pe oricare continent geografic ale planetei aceasta înseamnă - „salvați-vă cine și cum puteți”.

Rezultatele obținute și discuții. Având în vedere cele relatate de mai sus, problemele securității alimentare (precum și cele energetice) ale Republicii Moldova sunt de o importanță deosebită și necesită elaborarea și implementarea practică de noi instrumente și mecanisme pentru soluționarea lor. Întrucât acest articol se va concentra în mod special pe securitatea alimentară a Republicii Moldova, cititorii ar trebui să acorde o atenție deosebită existenței multor factori, indicatori, niveluri, care caracterizează gradul de severitate precum și disponibilitatea oportunităților reale de asigurare a securității alimentare a Republicii Moldova. Evaluând apriori starea actuală a acestei securități ca fiind vădit insuficientă, să ne oprim asupra unora, în principiu asupra celor mai importanți dintre indicatorii de evaluare, menționați anterior.

Vorbim, în primul rând, despre criteriile nu doar de evaluare, ci mai ales despre responsabilitatea structurilor de guvernare și nemijlocit despre consumatorii înșiși, adică, cetățeni ai Republicii Moldova, privind asigurarea securității lor alimentare la general (mai precis, pentru supraviețuirea lor) în aceste condiții destul de dramatice (din diverse motive).

Acest studiu prevede elucidarea a cel puțin trei niveluri principale de responsabilitate, inclusiv:

- de stat (național);
- local (teritorial);
- familial (personalizat).

Dacă va fi necesar (ținând cont de situația viitoare reală), numărul de niveluri, indicat mai sus, poate fi majorat. La această etapă, însă, nu atât numărul lor este cel mai important, ci împărțirea științific argumentată, consecutiv - o evaluare obiectivă a rezultatului final al activității practice a fiecăruia dintre ei. Să începem de la clarificare - cum ar trebui să fie măsurată activitatea fiecăruia dintre nivelurile structurale de mai sus, principalul dintre care, desigur, este nivelul de stat.

Este bine cunoscut faptul că una dintre verigile cheie în asigurarea securității alimentare la nivelul guvernului central o constituie asigurarea producției interne a cel puțin jumătate din necesarul total de hrană al populației țării. Pentru statele cu o putere de cumpărare relativ scăzută (inclusiv Republica Moldova), această normă ar trebui să fie de cel puțin 2/3 din volumul sus indicat.

În realitate însă, la ziua de astăzi ponderea producției proprii de produse agricole în Republica Moldova depășește cu greu jumătate din volumul total al consumului acesteia. Ținând cont de faptul că o parte semnificativă a producției alimentare interne nu ajunge niciodată la faza de vânzare (este consumată la locul de producție), ponderea alimentelor importate pentru unele tipuri de produse alimentare implicate în tranzacțiile de vânzare-cumpărare, ocupă 3/4 (deseori mai mult), din volumul total al consumului acestora în Republica Moldova. Din punctul de vedere al securității alimentare al statului, această disproporție constituie un semnal alarmant, deoarece este destul de evident că aceleași fructe exotice (portocale, mandarine etc.), care stau la baza proviziilor de alimente din import, nu pot avea astfel de pondere uluitoare în coșul alimentar total al consumatorilor locali. O parte semnificativă a produselor alimentare importate le constituie carnea și produsele din carne, produsele lactate, peștele și produsele din pește, precum și cartofii, legume, fructe etc., chiar dacă ultimile sunt produse în afara sezonului. Evident că o parte semnificativă din produsele alimentare de mai sus pot și ar trebui să fie produse de producătorii locali ai Republicii Moldova. Scenariile practice pentru rezolvarea acestei probleme (cu toată versatilitatea lor) sunt binecunoscute și au fost de multă vreme implementate cu succes în țările Uniunii Europene, la care Republica Moldova ar putea deveni membră deja în acest deceniu. De remarcat că baza materială pentru implementarea scenariilor de mai sus, corespunzător privatizarea principalilor factori materiali ai producției agricole din Moldova a fost finalizată în urmă cu mai bine de 20 de ani, mai exact, la mijlocul anului 2000. În plus, statul, împreună cu donatorii externi alocă anual peste 2 miliarde de lei în calitate de subvenții pentru agricultură.

Rămâne doar să efectuăm unele lucrări privind organizarea întreprinderilor agricole moderne, specializate de mare valoare (adică - specializate pe producția de alimente pentru piață) de tip european. În principiu, aceasta este principala sarcină cu care se confruntă eșalonul superior de guvernare al acestei industrii (în egală măsură - statul, reprezentat de Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, precum și non-statale - Asociațiile Fermierilor, Asociațiile Producătorilor de anumite tipuri de produse agricole etc.).

Ținând cont de continuitatea și finalitatea logică a deciziilor, luate la nivelul Administrației Publice Centrale, cel de-al doilea - nivelul local (APL) al ierarhiei de management, ar trebui să acorde suplimentar o atenție deosebită utilizării principalelor resurse de producție, în primul rând - pământului direct la locurile de producție.

În ciuda faptului că în rapoartele sale anuale, Guvernul Republicii Moldova indică sistematic prezența (conform rezultatelor fiecărui an calendaristic) aproximativ 28,0 mii hectare de teren necultivat (pârloagă), ceea ce reprezintă circa 1,4%, în realitate, însă, această cifră este mult mai mare și ajunge 11,0% [3]. De

exemplu, în secțiunea 2.3 (Utilizarea terenului) din raportul Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, privind Recensământul General Agricol se precizează că din suprafața totală a terenului agricol (2243540,02 ha) la data recensământului, doar 1940135,56 ha sau 86,5 % au fost prelucrate regulat. Restul de 13,5% au fost: terenuri nefolosite (11,0%); terenuri acoperite cu arbuști (0,3%); și terenuri - ocupate de clădiri, curți, drumuri și alte terenuri (2,2%) [4].

Avînd în vedere faptul că au trecut 12 ani de la primul (și ultimul) Recensământ General Agricol al Republicii Moldova, și de factorii de risc naturali și sociali, enumerați la începutul articolului prin care a fost nevoită să treacă această industrie în ultimii ani, dar și de datoriile acumulate și în continuă creștere ale acestei industrii (a căror sumă totală la data de 01.01.2022 a depășit cifra de 20,0 miliarde lei) este firesc să presupunem că suprafața totală a terenurilor agricole necultivate a crescut considerabil.

Avem nevoie urgentă de următorul Recensământ General Agricol în Republica Moldova, în baza rezultatelor finale ale căruia se v-a putea elabora și aproba oficial o nouă strategie de dezvoltare a sectorului, axată pe norme și standarde europene (moderne, eficiente - din punct de vedere economic cu nivel înalt de concurență pe piața europeană etc.).

Problemă cea mai importantă în cadrul acestei strategii v-a fi modernizarea pieței terenurilor agricole din Republica Moldova, asigurând transparența deplină a tranzacțiilor în curs de cumpărare și/sau vânzare ale terenurilor, respectarea accesibilității libere și operative a participanților la această piață privind prețul de piață, dinamica prețurilor etc..

După cum arată o analiză preliminară, o parte semnificativă a terenurilor agricole nefolosite în prezent (aproape un sfert de secol) care în perioada post-privatizare s-au transformat deja în terenuri pârlogite o bună parte din ei au rămas în general fără proprietar (pământul al nimănui). Serviciile cadastrale ale autorităților locale, comisiile funciare, create în cadrul acestor organe, în baza datelor specifice și permanent actualizate, vor trebui să restabilească și să legitimeze succesiunea și/sau statutul juridic real al terenurilor respective, iar în cazul pierderii totale a caracteristicilor de proprietate, ar trebui să aibă loc restituirea acestor terenuri în proprietatea autorităților locale cu vânzarea ulterioară către persoane fizice prin licitație.

În ciuda tuturor măsurilor enumerate mai sus, veriga principală și cea mai eficientă în soluționarea problemei securității alimentare o constituie cetățenii înșiși, fie că este vorba despre o familie, rude apropiate sau doar cetățeni individuali. Nu trebuie să uităm nici de serviciul de protecție socială pentru segmentele defavorizate ale populației - vârstnici singuratici, persoane cu nevoi speciale, familii cu mulți copii etc.).

Pentru activizarea și sporirea eficacității acestei verigi particulare cât mai apropiate de realitățile vieții, structurile relevante de stat ar trebui să dezvolte și să actualizeze sistematic cadrul de reglementare necesar, incluzând atât părți de venituri și cheltuieli din bugetul familiei, cât și un coș alimentară adecvat după conținut și prețul lui de piață.

Cu regret, trebuie să constatăm că în Republica Moldova în prezent nu există o soluție cuprinzătoare la această problemă. Doar fragmente separate ale bazei de informații relevante au fost dezvoltate, aprobate legal și publicate relativ stabil în

documentele oficiale. Vorbim în special, despre normele pentru venitul net, încasat de gospodăriile populației din activități agricole obținute din producția fito- sau/și zootehnice, pentru anul calendaristic corespunzător (conform Hotărârilor Guvernului Republica Moldova, adoptate în 2004-2007) [5; 6; 7]. Datele reale, privind normativele menționate sunt prezentate în tabelul 1.

Tabelul 1. Normativele veniturilor nete în agricultură. (a. 2021) [8]
lei/ha

	Zonele geografice		
	Nord	Centru	Sud
Gospodării țărănești (de fermier)	6855,8	3914,0	5810,4
Gospodării casnice auxiliare	14379,2	13536,7	8341,6

Este evident, că aceste standarde se aplică doar unei părți mici (deși celei mai nevoiașe) a populației țării, care locuiește în zonele rurale și dispun de terenuri agricole ca sursă suplimentară de venit.

În ceea ce privește însuși coșul de consum (în partea sa de produs) și chiar mai important structura acestuia, energia și cel mai important prețul de piață, nu sunt elaborate sistematic și nu sunt reflectate în mod regulat în publicațiile oficiale de informare a populației. Este deosebit de important să fie subliniată necesitatea acestor informații în contextul actualei crize inflaționiste, provocate, întâi, de pandemia COVID-19, iar apoi agravată din cauza dezastrelor climatice în curs și a operațiunilor militare din sud-estul Ucrainei. Formatul propus al acestor informații, precum și măsurarea (evaluarea) cantitativă a acestuia la data de 1 martie 2023, sunt prezentate în tabelul 2.

Tabelul 2. Componenta normată a coşului optim de consum în calcul la o persoană* . la data de 01.03.2023

Denumirea produselor	Utilizarea lunară				Utilizarea anuală			Preţul de piaţă, lei/1000 Kcal
	Cantitatea, kg	Cantitatea de kcalorii în produsul utilizat	Costul unităţii, lei/kg	Costul total pe lună, lei	Cantitatea, kg	Valoarea produselor în kcalorii	Preţul produselor pentru un an, lei	
Unt	0,6	4488	180	108	7,2	53856	1296	24,06
Brânză	0,7	1620	180	126	8,4	19440	1512	77,78
Lapte și alte lactate	7,5	4200	21	157.5	90,0	50400	1890	37,50
Carne de vită	1,5	3270	130	195	18,0	39240	2340	59,63
Carne de porc	1,8	6426	100	180	21,6	77112	2160	28,01
Carne de pasăre	1,5	3600	55	82.5	18,0	43200	990	22,92
Pește	1,5	1650	78	117	18,0	19800	1404	70,91
Ouă de pasăre	0,8	1400	32	25.6	9,6	16800	307.2	18,29
Alte produse animaliere	1,8	4500	97	174,6	21,6	54000	2095,2	38,80
Total produse animaliere	x	31154	x	1166,2	x	373848	13994,4	37,43
Pâine	15,0	34950	17	255	180,0	419400	3060	7,30
Crupe	2,23	6852,5	20	44.6	26,7	82230	535.2	6,51
Macaroane	1,5	4500	30	45	18,0	54000	540	10,00
Ulei vegetal	0,75	6743	35	26.25	9,0	80916	315	3,89
Zahăr	1,5	5610	24.5	36.75	18,0	67320	441	6,55
Legume și bostănoase	9,0	3150	20.8	187.2	108,0	37800	2246.4	59,43
Cartofi	5,0	4000	10	50	60,0	48000	600	12,50
Fruite și pomuşoare	7,5	3420	29.4	220.5	90,0	41040	2646	64,47
Alte produse fitotehnice (fasole, năut etc.)	3,425	10387,5	30.7	105.1475	28,8	87346	1261.77	14,45
Total produse fitotehnice	x	79613	x	970,45	x	918052	11645,4	12,68
Total general	x	110767	x	2136,65	x	1291900	25639,8	19,85

* Sursa: elaborat de autorii în baza evaluărilor de tip expert

Analizând datele din tabelul 2, trebuie remarcat faptul că peste 54,5% din valoarea energetică a coșului alimentar al cetățenilor moldoveni în prezent este format din doar 5 grupe de alimente și anume:

- pâine și produse de panificație – 32,4%;
- crupe – 6,4%;
- macaroane – 4,2%;
- ulei vegetal – 6,3%;
- zahăr – 5,2%.

De asemenea, este de remarcat faptul că toate produsele alimentare de mai sus sunt produsele interne, deci, servesc cu adevărat drept bază a securității alimentare. Continuând evaluarea coșului de consum în ceea ce privește valoarea energetică a alimentelor, trebuie de remarcat ponderea extrem de scăzută a unor astfel de alimente, precum sunt produsele de carne și cele lactate (21,9% împreună), pește - 1,5%, ouă - 1,3%, precum și: legume - 2,9%; fructele - 3,2%; cartofi - 3,7% (dintre care o parte semnificativă sunt produsele de import).

Revenind la datele, prezentate în Tabelul 2, trebuie remarcat faptul creșterii dinamice a prețului de piață al alimentelor în Republica Moldova în ultimii ani. Deci, dacă în a. 2016, prețul de piață al unui coș alimentar (la 1000 Kcal) era de 11,91 lei MD, în 2017 - 14,01 lei, atunci în 2023 acest preț a ajuns deja la nivel de 19,85 lei, demonstrând în ultimii 5 ani o creștere de aproximativ 8,34% în medie pe an.

Concluzii si oferte: În ciuda reducerii constante și destul de dinamice (în ultimii ani) a populației rurale, ponderea locuitorilor din mediul rural, precum și ponderea populației apte de muncă, angajate în agricultură, în Republica Moldova rămâne destul de înaltă. Prin urmare, procesul de asigurare a securității alimentare a statului este împărțit în două domenii principale: primul se bazează pe relații pure de piață între producătorii (furnizorii) de produse alimentare și consumatorii acestora; a doua se bazează pe relațiile, (arhaice) stabilite istoric între sferile producției și consumului acestor produse, în cadrul cărora produsele cultivate sunt consumate direct de cei care le produc, ocolind (ignorând complet) procesul de cumpărare și vânzare a produselor alimentare, ca marfă.

A doua trăsătură caracteristică a procesului anterior menționat o constituie faptul că în ultimele două decenii securitatea alimentară, în esență, s-a dovedit a fi clar orientată către alimente predominant de import. Prioritatea aprovizionării cu alimente importate, de-a lungul anilor de reformare a devenit atât de evidentă încât, alături de o serie de lanțuri de supermarketuri autohtoni, piața alimentară locală devine din ce în ce mai atractivă, chiar și pentru marii comercianți străini din Occident.

De asemenea, este evident că fiecare dintre domeniile anterior identificate de aprovizionare cu alimente își ocupă propria nișă, clar definită, pe piața alimentară locală. O parte din piața produselor alimentare, bazate pe tranzacții de cumpărare și vânzare, așa cum s-a menționat deja, se concentrează în principal pe alimente de import (de regulă, cu procesare industrială profundă), este reprezentată în principal de produse alimentare scumpe, indiferent dacă vorbim despre prețul pe unitatea de greutate, volum, kilocalorii etc. La rândul său, cealaltă parte – care, de obicei,

ocolește relații de piață (roada din grădină, păsări de casă, plata de arendă etc.) este reprezentată de produsele alimentare tradiționale, relativ și absolut ieftine, consecutiv, prelucrate în condițiile tradiționale (casnice).

Acknowledgements. The paper has been developed within the State Program "Development of new economic instruments for assessing and stimulating the competitiveness of agriculture of the Republic of Moldova for the years 2020 - 2023" (code - 20.80009.0807.16), financed from the state budget of the Republic of Moldova through the National Agency for Research and Development.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Serviciul Hidrometeorologic de Stat. *Метеорологические и агрометеорологические условия 2022 г.* (2022). <https://meteo.md/index.php/ru//ru/weather-ru/1/>
- Bajura, T., & Gandacova, S. (2022, October 12-13). Securitatea alimentară a țării sub presiunea simultană a crizelor economice, pandemice și climatice. In: *Economic growth in the conditions of globalization: conference proceedings: international scientific-practical conference (XVIth edition, vol. I, pp. 280-284)*. Chișinău: INCE. <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.II.2022.16.1>
- Hotărâre cu privire la aprobarea Cadastrului funciar conform situației la 1 ianuarie 2018: nr. 559 din 20 iunie 2018. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 235-244, art. 646.
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. (2016). *Recensământul General Agricol 2011 în Republica Moldova*. Chișinău.
- Lege asistenței sociale: nr. 547 din 25-12-2003. (2004). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 42-44, art. 249.
- Hotărâre cu privire la eficientizarea sistemului de asistență socială: nr. 1117 din 27-10-2005. (2005). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 151-153, art. 1221.
- Hotărâre cu privire la normativele veniturilor nete ale gospodăriilor țărănești (de fermier) și gospodăriilor casnice: nr. 514 din 10 mai 2007. (2007). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 72-73, art. 553.
- Stratan, A., Bajura, T., Lucașenco, E., Baltag, G., Romanciuc, A., Gandacova, S., Turețchi, V., Iațișin, T., Ceban, A., Bîcu, A., Bulatovici, C., & Lesnic, C. (2022). *Tarifele de costuri și normativele veniturilor nete în agricultură: ghid practic*. <https://doi.org/10.36004/nier.2022.978-9975-3579-5-1>